ACHILLIS STATII LVSITANI

DE REDITIB. ECCLESIASTICIS QVI BENEFICIIS ET PENSIONIB. CONTINENTVR.

Commentarioli. II.

Inlustrissimo ac Reuerendiss. D. Stanislao Hosio S. R. E. Card. magnoq. paenitentiario DD.

ROMAE,

Apud Haeredes Antonij Bladij Impressores Camerales.

Anno Iubilaei. M. D. LXXV.

STANISLAO HOSIO
S. R. E. CARDINALI
VVARMIENSI,
magnoq. Paenitentiario patrono ſuo Colendiſsimo.

ACHILLES STATIVS SAL.

VM tuorum erga me meritorũ magnitudo, ac perpetua de me melius indies merẽdi voluntas poſtulare viderentur, vt quam frequenti apud homines oratione grati animi ſignificationẽ prae me ſemper tuliſſem, ſcripto etiam ad omnem memoriã teſtarer, ego vero qui maius aliquid hoc tempore, & iſta dignum perſona non habebam, quae fuerunt in promptu, bina videlicet munuſcula, alterum quidem, vt ſcis, editum pridem, ſed a me nunc retractatum non nihil, alterum vero plane recens mittere ad te,

quam nihil omnino malui. Sed ego rerum parentem naturam imitari volui, paruisq. ab initijs maiora sumens incrementa, beneficiorum tuorum magnitudinem equidem non adsequar, sed quod vnum licebit, vtcumq. scilicet imitabor. Doles tu quidem saepe communes casus, & haereticorum hominum inprobitatē, ac perfidiam grauißimis etiam scriptis saepius retundis. sed eundem te non minus profecto mouent quae in clero, populoq. Christiano insunt vitia, ac turpes illae detestabili prorsus auaritia susceptae maculae. Quas non meis, sed sanctorū Patrum salutaribus monitis vtinam tādem aliquando eluant homines, & in beneficijs benefacere, & in pensionibus pensi aliquid salutis suae memores habere condiscant. Vale. Dat. Romae VI. Kal. Apr. 1575.

ACHIL-

ACHILLES STATIVS LVSITANVS,

MARTINO AZPILCVETAE NAVARRO, *viro ornatiss. ac iurisconsultiss. in Domino Salutem.*

VM iampridem in eadem, qua tu, cogitatione versatus, de tota Ecclesiasticae pecuniae ratione commentariolum mihi ipse confecissem, eum domi scilicet seruaui tam diu, atque in sinu prope cōtinui, quoad nostrae aetatis hominum ea de re opiniones explorassem. In quibus tu ista auctoritate, virtute, eruditione dignam sententiam princeps dixisti, & vero etiā litteris publice mandasti. Quae tametsi propter nominis tui magnitudinem & admirabilem istam in omni genere laudis praestantiam, apud omnes homines plurimum valet, quia tamen vir singulari pietate, ac doctrina praeditus Franciscus Turrianus in eandem sententiam pedibus isset, ac manibus, idque elegantissima ad Laodicensem Episcopum epistula declarasset, tritam satis iam esse viam putaui, qua ceteris, quibus idem videretur, ingredi liceret. Ergo ego qualemcumque lucubratiunculam meam perire nolui, ad teq. mittendam putaui, vt si probares ipse, dux, & auctor scriptionis huius, manare tuto posset ad ceteros, sin inprobares; equidem non recusarem, quo minus etiam periret. Hic vero labor ipse meus mihi, Deo est gratia, plurimum, si praeterea nemini, profuit, multumque religionis iniecit, ne

saeculi nostri contagione infectus eo prolaberer, quo cupidi hodie multi mortales, atque ambitiosi praecipites feruntur. Neque vero, qui me ne de nomine quidem fortasse nosti, ad te sum veritus scribere, quem olim Conimbrigae, vbi mihi nutriri, ac doceri puero contigit, gentis meae praeclarissimum doctorem, ac magistrum inter ceteros & obseruaui, & sum maxime semper admiratus. Itaque me, & tua in omnes bonarum artium studiosos humanitas, & summum in gentem meã studium tuum, idemque vtriusque nostrum sensus inpulerunt, vt te scripto nunc, etsi non dedignabere, coram etiam fidenter conuenirem. Sed iam demum quam proposui ad rem adgrediar.

Principio quod ad rem maxime pertinet, quaerendum videtur, cuiusmodi sint res ipsae Ecclesiasticae, id vero est, a quibus profectae, atq. oblatae, quibus item de caussis, & quos denique in vsus ex eorum, qui obtulerint, sententia ad Episcoporum pedes, qui sunt ipsi successores Apostolorum, delatae. quod ipsum aperte quidem, breuiterque declarat Aquisgranense Concilium cap. CXVI. in quo sic est. Res Ecclesiae, sicut a sanctis patribus traditur, & in superioribus capitulis continetur, vota sunt fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. fideles namque fidei ardore, & Christi amore succensi, ob animarum suarum remedium, & caelestis patriae desiderium, suis proprijs facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, vt his & milites Christi alerentur, & Ecclesiae exornarentur, pauperes recrearentur, & captiui pro temporum opportunitate redimerentur. Quapropter vigilanti, ac sollerti cura prouidendum

dum est eis, qui eius facultates administrant, ne eas in suos solummodo vsus conuertant, sed magis iuxta possibilitatem rerum Christo famulantium, immo eorum, in quibus Christus pascitur, & vestitur, curam gerere penitus non neglegant. In eandem sententiam Vrbanus Pont. Max. Res Ecclesiae fidelium oblationes appellantur, quia Domino offeruntur. non ergo debet in alios vsus, quam in ecclesiasticos, & praedictorum Christianorum fratrum indigentium conuerti, quia vota sunt fidelium, & pretia peccatorum, atque ad praedictum opus explendum traditae. si quis autem, quod absit, secus egerit, videat ne damnationem Ananiæ, & Sapphyrae percipiat, & reus sacrilegij efficiatur, sicut illi effecti sunt, qui pretia praedictarum rerum fraudati * sunt. Haec fratres valde * cauenda sunt, & timenda, quia res Ecclesiae non quasi propriae, sed vt communes, & Domino oblatae cum summo timore, non in alios, quam in praefatos vsus fideliter sunt dispensandae, ne sacrilegij reatum incurrant, qui eas inde abstrahunt, vbi traditae sunt, & quod peius est, anathema maranatha fiant, & si non vt Anania, & Sapphyra fecerunt, mortui ceciderint, anima tamen, quae potior est corpore, mortua, & alienata a consortio fidelium cadat, & in profundum Barathri labatur. & quae sequuntur. Itaque si res ecclesiæ pauperum sunt patrimonium, earum pauper est dominus, & quidem iure optimo. quod ius quicumque violat, cum iustitiae leges euerterit, quos laeserit, quibusq. iniuriam intulerit, obscurum esse non potest. Neq. vero sum nescius, quid altario deseruientibus, ac ministris Euangelij, quid sacris reficiendis, atque

* Sic est in veteri libro.

ornandis aedibus debeatur, & inter quos ercifcerl hereditatem hanc oporteat. Sed idèm tamen con tendo, illos ipſos a pauperum non eſſe numero ſeiungendos, ſic tamen, vt gradus, dignitatiſq. eorũ ratio habeatur, quam tueri ſumptibus poſsint neceſſarijs. & cum res ita tulerit, vt alterutrum neceſſario ſit omittendum, fabrica potius, aedificiorũque ac totius Eccleſiaſticae ſuppellectilis pauperũ cauſſa multo ſit ipſa cura poſterior. immo vero res Eccleſiae, ſi neceſſe ſit, diſtrahi, diuendiq., aurum, argentumque conflari, & in vſus pauperum conuerti oporteat. Quod quam vere a me poſitum ſit hoc loco, poſtea videro. id modo conſtet, res Eccleſiae pauperum dici bona, pauperum eſſe patrimonium, pauperum pecunias iure, meritoque appellari. quod ſi eſt, perſpicuum etiam eſt, horũ bonorum diſpenſatores quidquid interuerterint, quidquid vitio adminiſtrarint, ac flagitioſe, luxurioſeq. perdiderint, diſsipauerint, effuderint, Chriſti pauperibus abſtuliſſe, eosq. lege repetundarum teneri. Namq., quod nonnullorum pace dixerim, quam eſt illud leue ac friuolum, quo tamquã perfugio ſolent vti, peccatum confitentes, ſi quis acceptam pecuniam Eccleſiaſticus minime Eccleſiaſtice, & vt religioſum virum decet, expenderit. Ergo patronus, qui pecuniam, remq. omnem ſuam domeſticam ſeruo, vel diſpenſatori cuicumq. adminiſtrandam commiſerit, ſi parum bona, vel nulla etiam fide in aliena pecunia verſabitur, vtriq. ſcilicet optime cautum putabimus, ſi diſpenſator, vel potius ipſe tantum patronus fuiſſe peccatum intellegat, nihil ſibi reſtitui poſtulet, ſcutica ſolũ, ac flagello contentus ſit. Tu vero, inquit, doce, quę

me

me contingit, quamq. mihi Episcopus, & Ecclesia portionem tribuerit, cum arbitratu meo male cō-sumpserim, esse quod pauperibus restituam. Equidem nihil esse, quam vt id doceam, puto facilius, modo illud teneamus, ministro ecclesiæ necessaria tantum tribui, aut ipsum sibi suppeditare debere. Nam si nec Episcopo licet, nisi quibus tantum indiget, quia videlicet bona sunt pauperum atq. indigentium, Ecclesiae rebus participare, sic enim loquitur canon XXV. Antiocheni Concilij, quid Clericis infra Episcopum liceat, omnes intellegimus. Beatus Prosper, cuius etiam auctoritate sunt vsi Patres in Concilio Aquisgranensi, lib. 1 1.de vita contemplatiua, in eandem sententiam scribit interpretans Apostoli verba e priore ad Corinthios epistula. apud quem inter cetera sic est. Quid est aliud de Euangelio viuere, nisi laborantem inde, vbi laborat, necessaria percipere. Atque ante Prosperum B. Hironymus de vita Monacho, Clericoque instituenda, Si autem ego, inquit, pars Domini sum, & funiculus hereditatis eius, nec accipio partem inter ceteras Tribus, sed quasi leuita, & sacerdos viuo de decimis, & altari seruiens, altaris oblatione sustentor, habens victum, & vestitum, his contentus ero, & nudam crucem nudus sequar. Cur autem hac tenuitate clericus vitam degere contentus debeat, docet item Prosper eodem libro.
Quod si, inquit, quilibet minister Ecclsiae non habet, vnde viuat, non ei reddit hic, sed necessaria praestat Ecclesia, vt in futuro praemium laboris recipiat, quod in hac vita iam spe Dominicae promissionis expectat. Idem plane videtur & sensisse, & scripsisse beatus Ambrosius lib, 1. de officijs,

ficijs, cap. 2. de ministris altaris, siue de clericis ipsis, cum de leuitarum sorte differit. Idem beatus Isidorus in II. de ecclesiasticis officijs, cap. I. clerici nomen quid ipsum proprie significet, ostendens. Ergo sui nominis memor clericus, qualem se praebere debeat, intelleget. Iamne igitur vides Clericum necessarijs rebus Ecclesiasticis vtendis fruendis contentum esse debere, vt reliquum quod est, pauperi cedat. Quod profecto adeo verum est, vt si Clerico suppetat, vnde vitã toleret, res Ecclesiasticas nõ liceat attingere alendi sui, sustẽtandiq. caussa. Quod olim admiratus, cum apud Dionysium Carthusianum virum fide, ac religione praestantem, in libro de vita sacerdotum, art. XXIV. legissem, veterum, sanctissimorumque Patrum testimonijs ab eo confirmatum, ac Prosperi locum ille alterum adduxisset, omisit alterum, quẽ subijcio nunc ex eodem libro. Nec illi, inquit, qui sua posidentes dari sibi aliquid volũt, sine grandi peccato suo, vnde pauper victurus erat, accipiunt. De Clericis dicit per Prophetam spiritus sanctus, peccata populi mei comedunt, sed sicut nihil habentes proprium, non peccata, sed alimenta, quibus indigere videntur, suscipiunt, ita possessores non alimenta, quibus abundant, sed aliena peccata suscipiunt. Minus dixit vir sanctissimus, atque doctissimus, cum etiam necessarijs rebus interdictum esse videatur egentibus clericis, si suo indignam ordine vitam ducant. Quod mihi significare videntur verba illa synodi Romanae. De donis autem sanctorum, idest, Catholicorum virorũ, vel matronarum, quae offeruntur Ecclesijs Dei, pascantur pauperes spiritu, idest serui Dei, & cuncti Ecclesia-

Ecclesiastici ordinis degentes caste, ac pie sub regula Christi. Quae postrema verba clerico cuicumque non temere suppeditandam esse pecuniã, pauperumque eleemosynas demonstrant. Cur igitur, inquit, si quod necessitati superest, pauperum proprie esse censetur, Episcopus portionem meam tantam esse voluit.quia nimirum te quoque rerum Ecclesiasticarum voluit secum esse & participem, & dispensatorem. his enim duabus tamquam partibus constat vita Clericorum. haec cuiusque clerici, quam possidet, pecuniae bipartita ratio est, vt & sibi ipse consulat, & proximorum inopiam subleuet. Habebat, inquit Beatus Augustinus Homilia LXVII. in Iohannem, habebat Dominus loculos, & a fidelibus oblata suis conseruans necessitatibus, & alijs indigentibus tribuebat. tunc primum Ecclesiasticae pecuniae forma est instituta, vt intellegeremus quod praecepit, non cogitandum de crastino, non ad hoc fuisse praeceptum, vt nihil pecuniae seruaretur a sanctis, sed ne propter illa Deo seruiatur. Quod vltimum nimirum idem illud est, quod supra posui Beati Prosperi, vt in futuro praemium laboris recipiat. Beatus Ambrosius lib. II. officiorum, eo animo sua fideles obtulisse dicit Ecclesiae Ministris, vt per eorum manus, quorum fidei, atque integritati summa omnia tribuerent, ad pauperes peruenirent. Quo factum opinor, vt labente hodie, vel ruente potius Ecclesiastica disciplina, perpauci fideles eadem, qua maiores nostri, in Ecclesiam liberalitate nunc vtantur. Scio, inquit Ambrosius, plerosque sacerdotes quo plus contulerunt, plus abundasse, quoniam quicumque bonum operarium videt, ipsi confert,

quod

quod ille suo officio dispensat, securus quod ad pauperem sua perueniat misericordia. Nemo vult nisi pauperi proficere suam collationem. nam si quem aut inmoderatum, aut nimis tenacem dispẽsatorem viderit, vtrumque despiciet, si aut superfluis erogationibus dissipat alieni fructus laboris, aut recondit sacculis. Reddendum hoc loco existimo, quod supra sum pollicitus, rebus scilicet Ecclesiasticicis salutem pauperum longe anteponendam, sic vt omnia potius vendere, si necessitas postulet, non dubitemus. Quod olim fecisse Beatũ Iohannem Chrysostomũ, eique ab aduersarijs obiectum fuisse legimus. Namque ille cum pecunia deficeretur, nec haberet vnde pauperibus erogaret, quae cõfecerat ipse cimelia, quibusque abundaret Ecclesia, eius rei caussa diuendidit. quod eius factũ quantauis dignum laude existimatur. Acacius vero Abidenorum Episcopus, Persarum amplius septem millia, quos Romani bello cepissent, ac nisi pretio redimerentur, eorum se omnium caedem facturos esse minitarentur, cum Rex Persarum, vel id leuiter curaret, vel pecuniam tantam repraesentare non posset, collecta vn̄dique Ecclesiae vasa cõflauit, captiuos, & quidem Ethnicos, & seruitute, & inminenti periculo liberauit. id quod illi ad omnem posteritatis memoriã summae laudi fuit. Hunc esse auri argentiq. vsum in Ecclesia dei docet item beatus Ambrosius libro de officijs. II. Quẽ locum ne quis desideret, iam subijcio. Aurum, inquit Ambrosius, Ecclesia habet, non vt seruet, sed vt eroget, vt subueniat necessitatibus. Quid opus est custodire, quod nihil adiuuat. an ignoramus quantum auri, atq. argenti de Templo Domini

mini Assyrij sustulerunt. nonne melius conflant sacerdotes propter eleemosynam pauperum, si alia subsidia desint, quam sacrilegus cōtaminata aspor tet hostis. nonne dicturus est Dominus, cur passus es tot inopes fame mori. & certe habebas aurum, ministrasses alimoniam, cur tot captiui deducti in cōmercio sunt, nec redempti ab hoste occisi sunt. melius fuerat, vt vasa viuentium seruares, quam metallorū. His non potest responsum referri. quid enim dices. timui, ne Templo Dei ornatus deesset. Respōdebit, aurum sacramēta non quaerunt, neq. auro placent, quae auro non emuntur. ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. vere illa sunt vasa pretiosa, quae redimunt animas a morte. ille verus Thesaurus Dñi est, qui operatur, quod sanguis eius operatus est. Tunc vas Dominici sanguinis agnosco, cum in vtroque video redemptionem, vt calix ab hoste redimat, quos sanguis a peccato redemit. Quam pulchrum, vt cum agmina captiuorum ab Ecclesia redimuntur, dicatur, nos Christus redemit. ecce aurū quod probari potest, ecce aurum vtile, ecce aurum Christi, quod de morte liberat, ecce aurum, quo redimitur pudicitia, seruatur castitas. hos ergo filij malui vobis liberos tradere, quam aurum seruare. hic numerus captiuorum, hic ordo praestantior est, quam species poculorum. huic muneri proficere debuit aurum redemptoris, vt redimeret periclitantes. agnosco infusum auro sanguinem Christi, non solum inrutilasse, verum etiam Diuinae operationis inpressisse virtutem redemptoris munere. Tale aurum sanctus Martyr Laurentius Domino reseruauit. a quo cum quaererentur Thesauri Ecclesiae, promisit se demon-

demonſtraturũ ſequenti die. pauperes duxit. interrogatus vbi eſſent Theſauri, quos promiſerat, oſtendit pauperes, dicens, hi ſunt Theſauri Eccleſiae, & vere Theſauri, in quibus Chriſtus eſt, in quibus fides eſt. hos Theſauros demonſtrauit Laurentius, & vicit, quod eos nec perſecutor potuit auferre. Numquid dictum eſt Sancto Laurentio, non debuiſti erogare Theſauros Eccleſiæ, vaſa ſacramentorum vendere, & cet. At Beatus Flauianus Conſtantinopolitanus Epiſcopus, ad quem exſtat illa Beati Leonis Papae Euangelicae paene auctoritatis epiſtula, non modo idem ſenſit, & probauit, ſed eſſe res omnes Eccleſiaſticas pauperũ declarauit. quod ea, quae de pauperum praerogatiua, & bonorum Eccleſiae iuſtiſsima poſſeſsione ſupra poſui, etiam confirmat. Magnus, inquit, Flauianus Epiſcopus Conſtantinopolitanae Eccleſiae dixit, cimelia, & quaecumque poſsidet Eccleſia, non alibi, quam in ſubleuandis pauperibus inpendi debere. De aedificationibus vero ſacrarũ aedium, hac ipſa de cauſſa deponendis, & ſentire, & teſtari videtur Iſidorus Peluſiota, auctor antiquiſsimus, & grauiſsimus. cuius ex Epiſtula ad Euſebium Epiſcopum ſunt haec. Aiunt te Eccleſiam Peluſij aedificare arte atque opere quidem pulcherrimo, ſed iniquiſsimis rationibus, perque ſummã iniuriam, ac magno pauperum malo, quorum inpenſis opus facis. Quod profecto nihil aliud eſt, niſi Sion in ſanguinibus, & Hieruſalem in iniquitatibus aedificare. Deus autem non ex alieno ſacrificium requirit, ſed id cane peius abominatur. & quae ſequuntur apud illum. Effectum arbitror vtrumque, & neceſſaria tantum ſumenda Clerico

de bonis

de bonis Ecclesiae, & eorum quantumcumq; acceperit, esse dispensatorem oportere, si quid necessarijs superest sumptibus. Nunc illud, quod rem maxime continet, etiam demonstrandum est, quam in eo culpam Clericus contraxerit, non cuiscumq. peccati, aut criminis esse nomine appellandam, sed furti, sed rapinae, sed sacrilegij. Quod si ita est, & quod furto scelus admiseris, non nisi restitutione demum expiari, quod Clerico supererat, quoniam pauperi negauit, atque subtraxit, debet id omnino restitui. Origenes bomilia in Matthaeum XVI. fraudandi verbo in hoc vtitur genere. Diaconi, inquit, qui non bene tractant Ecclesiasticarũ pecuniarum mensas, sed semper de eis fraudant, & ipsas, quas dispensant, non secundum iustitiam dispensant, & diuites fiunt de rebus pauperum, ipsi sunt nummularij, pecuniarum mensas habentes, quas Christus euertit, & cet. At qui fraudat, alteri, quod suum est adimit. quod qui facit, idem furatur, vel quod grauius supra dixit Vrbanus, sacrilegium in rebus admittit Ecclesiasticis. Disertius, opinor, ac dilucidius beatus Bernardus in Epistula ad Fulconem. Verũtamen, inquit, quae sunt illa tua beneficia. Ecclesiae. recte, quia surgis ad vigilias, vadis ad missas, horis chorum nocturnis, diurnisque frequentas, bene facis, sic Ecclesiae praebendam gratis non accipis. dignum est, vt qui altario deseruit, de altario viuat. conceditur ergo tibi, vt si bene deseruis altario, viuas, non autem, vt de altario luxurieris, vt de altario superbias, vt inde compares tibi fraena aurea, sellas depictas, calcaria deargentata, varia, griseaque pellicea, a collo, & manibus ornatu purpureo diuersificata. denique quid

quid praeter necessarium victum, ac simplicem ve-
stitum de altario retines, tuum non est, rapina est,
sacrilegium est. & reliqua apud sanctissimum vi-
rum, quae legenda omnibus ecclesiasticis viris ma
gnoopere suadeo. Non est, inquit Bernardus, tuũ,
quorum sit autem, expresfit Magnus Basilius ho-
milia in sanctum Mamãtem, qui panem illum vi-
duarum dixit, & pupillorũ, cum Episcoporum
neglegentiam, vel inhumanitatem potius accusa-
ret. Si non est igitur Clericorum, quod praeter
necessarium victum, ac simplicem vestitum reti-
nent, ijs, quorum est, reddant. si rapina, quibus
abstulerunt, restituãt. si sacrilegium, Templis Dei,
hoc est eius pauperibus reponant, quos rebus om-
Concil. nino suis sacrilegi nudauerunt. An non idem san
Cartha. xit Concilium Carthaginiense, cum Episcopum,
can. 32. presbyterum, diaconum, vel quemcumque cleri-
cum deniq;, qui ante ordinationem nihil haberet
suum, ordinatus, agro, praedijsue, nisi vel libera
litate alterius, vel hereditate fuisset auctus, iussit
illa omnia Ecclesiae restituere. negantẽ parere, ec-
clesiastico indignum honore esse, haberique iudi-
cauit. Nimirum abstulisse furto iudicatur, qui re
stituere cogitur. furatus autem existimatur, qui
necessarijs rebus contentus, nõ habebat vnde eme
ret non necessaria. Lege canonẽ in concilio Aquis-
granensi capite LXXXIX. Ego vero in necessaria
rũ rerũ modo statuẽdo pro dignitatis, aetatis, tem-
poris, valetudinis ratione, & canonas, & sanctorũ
Patrum scripta, dicta, facta, quae nemini nõ sunt
proposita, atque obuia, iterum, atque iterum cla-
ra voce testatus appello, & Clericorum omnium
conscientias, quarum ad ostium stat Christus, &
pulsat,

pulsat, tacitus etiam conuenio. Vtinam sapiant, & intellegant, quicumque sacram pecuniam tractāt, colligunt, dispēsant quocumq. nomine, ne praeter necessitatem rebus abutentes sacris; sacrilegij necessario crimine teneantur obstricti. Verū omnia vitari facile possent incommoda, & scādala, si maiore religione, studio, atque dilectu hominum fierent ordinationes, tam maiorum, quam minorum ordinum. Quo in genere tribus modis peccari ab ordinatoribus, Beatus Gregorius docuit, triplici videlicet ab eo qui ordinatur, praestando, atq. offerundo munere, a manu, a lingua, ab obsequio. Quam sit autē perniciosum Episcopis, penes quos est ordinatio, in malis ordinationibus flagitium, luculente quidē Iohannes Chrysostomus scribit in interpretatione Actuum Apost. Est enim apud illū sic. Multos Episcoporum saluos esse non arbitror, immo vero maximam eorum partem perire atque damnari. cuius rei caussa ea est, quod opus, ac negotium id sit magni, ac praestantis animi, quodq. ui, ac necessitate saepe cogat mores omnino suos exuere, ac deponere. Etenim multipliciter vndecumque oculatum esse oportet Episcopum. Neque vero mihi tu illud dixeris, peccatum presbyteri est, aut Diaconi. horum enim omnium culpa, & peccatorum caussae in ordinantis caput videlicet referuntur, ac redundant. Quid Beato Leone PP. sanctius. quid in ordinando religiosius, ac circumspectius. & tamen quanti res ipsa sit, vt intellegeretur, de eius oratione ad Apostolorum principem B. Petrum, deq. Apostoli ipsius apparitione, ac responso, in opere quod λειμωνάριον graece inscribitur, memoriae traditum hoc modo legitur. San-

ctissimus, ac par Angelis Leo Romanorũ praesul, quadraginta diebus mansit ad sepulchrũ B. Petri, in ieiunio, & oratione perseuerans, & petens ab Apostolo, vt pro se ad Deum intercederet, sua sibi peccata vt dimitterentur. completis autem quadraginta diebus, visus est illi adesse Apostolus dicens, oraui pro te, & remissa sunt tibi omnia peccata, praeter ordinationes. hoc enim a te solum postulabitur, bene, an male ordinationes feceris.

HAEC sunt, vir ornatissime, quae pridem studiose colligebam, & commentabar. quae, si vt de re ipsa inter nos conuenit, sic ad rem quoque fecisse tibi videbuntur, nosque de eo amabis, ego vero tum huius operae meae fructum me cepisse maximum putabo. Vale, Dat. Romae. Kal. Iulij. Anno sal. M. D. LXXIV.

FINIS.

MARTINVS

MARTINVS AB AZPILCVETA
DOCTOR NAVARRVS,

ACHILLI STATIO LVSITANO viro eruditissimo, multisq. nominibus suspiciendo, in Domino salutem.

PISTVLAM tuam, & Commentarium de pecuniae Ecclesiasticae ratione, caritate, religione, prudētia, modestia, eruditione, & elegantia plenam, iucunde suscepi, auide perlegi, & eam tuo nomine insignique fama dignam comperi. simul in animum induxi, tuae auctoritatis adeo validis fundamentis innixae accessione, nostrae, quae verior, receptior, quaeque pientior & salubrior est, sententiae multum roboris addi posse. Ideoque e Repub. Christ. eam edendam, typisque publicandam iudicaui. Vale nostrae Lusitaniae decus. Dat. Romae, XVI. Kal. August. M. D. LXXIV.

ACHILLIS STATII LVSITANI,

De pensionib. Commentarius.

ST omnino cur in Domino gaudeam mihi, gratuler autē ijs, quos salutis suae plane oblitos, & rerū suarū pessime securos mea illa clarissimo viro Martino Azpilcuetae Nauarro de Ecclesiasticae pecuniae ratione scripta nuper Epistula tantae caussae indormientes excitauit, cōmouit, pupugit. In quib. quod rebus praeclare susceptis fere accidit, alij laborem meum quasi minime necessarium, & a mea, vt loquebātur, persona valde alienum inprobare, alij vero, quib. illa nostra scriptio medicinam fecisset, laudare palam non dubitarunt. Nec eo contenti, vehementer etiā me hortati sūt, vt quid finitimo huic altero illo de genere, quod pensiones vocant, sentirem, cōmentariolo item altero cōprehensum publice me nō inuito appareret. Magnam enim in animis hominū pestem grassari, alios inscitia, rectiq. atq. honesti ignoratione, alios inexplebili cupiditate rei, sed quocumq. modo augendae rei, transuersos agi dicebant, quib. modo si docendo, atq. admonendo quodāmodo aurem vellerē, miserātis Dei benignitate fore confirmabant, vt a diaboli demū laqueis resipiscerent. Ergo & inperfectae scriptionis illius, vt nonnullis videbatur, perficiundae caussa, & fraterna caritate, qua nihil homini Christiano antiquius, aut sāctius esse debet, adductus, quod reliquū est officij, a me desiderari nolui. Ac mihi quidē diu

multumq.

multumq. quaerenti, quis quo primũ tempore cum re pensionis hoc ipso in genere nomen ediderit, certi nihil, exploratiq. constabat: nec vllius vllũ hac ipsa de re scriptum, cum nonnulla tamẽ exstarent, certũ aliquem ad auctorẽ referebat. Itaq. qui nihil aliud haberẽ, in eam, vetera repetens, opinionem veniebam, vt pensiones non dissimiles collectarũ earum, quae in sanctos, siue Christianos olim fiebant, ac de quibus Paulus Apostolus in priore ad Corinthios epistula meminit, existimarem. Sic aũt fiebat, vt fratrum opibus, ac benignitate requiescerent scilicet egẽtium viscera sanctorũ. quod ipsum caritatis ac beneficientiae genus idem cõmendans Apostolus in epistula ad Romanos, Necessitatibus, inquit, sanctorum cũmunicantes. Mittebantur collectae longe ad egentes fratres. hodie quoque haec ipsa pensionũ subsidia ad absentes, & ad eos saepe, qui locorum sunt interuallis lõgissime dissiti, mittuntur, vtinã etiam ad egentes. Etenim si pauperũ est omnis ecclesiastica pecunia, quibus est vnde viuant, iniusti omnino sunt talium possessores bonorum. Nam si ne Ecclesiasticis quidem hominibus abundare ad luxum his bonis licet, qui ferunt ipsi pondus diei, & aestus, multo profecto minus licebit ijs, quorum aut nullus, aut perexiguus est in Ecclesia Dei labor. quib. vel oculis, vel mente captis, vel quouis alio graui adfectis incõmodo, ne miserabiliter egeant, vel quod suam Ecclesiae operã nauauerunt, nauent, vitã tueri pro cuiusq. persona, meritisq. honeste vt possint, annuum decernitur. Quod cum voluntate Pont. Maximi atq. auctoritate fiat, cum autem, qua Christi vicarius est, vllã in partem peccasse nefas omnino sit existimare, cũ

Cap. 16.

Ad Phile.

Cap. 12.

Vtrũq. genus hominum complectitur S. Tho. 2. 2. 3. ad 3 vbi de decimis.

 huic,

huic, illi pensionẽ de beneficio defalcat, ac decidit Ecclesiastico, re ipsa ostendit, cui amplũ beneficiũ contigerit, non suos continuo fore omnes illos red

S. Thom. 2. 2. 3. ad pri. ditus, sed cum pauperibus etiam cõmunes. & quod ille pauperib. atq. egentib. incertis hominibus tribuere debebat, hoc Pont. Max. vni pluribusue certis hominibus legitima de caussa voluisse adtribui. Est aũt panis hic Ecclesiasticus nõ nisi quoquomo do laborando in Ecclesia Dei, orando, praedicãdo vel quiduis aliud agẽdo, quod ad saluatoris nostri Dei laudẽ, vel ad fratrũ nostrorũ necessarios vsus

2. ad Thes. cap. 3. pertineat. Si quis enim, inquit Apostolus, nõ vult operari, nec manducet. Atq. eodẽ illo loco Paulus grauissimis verbis panẽ scilicet ecclesiasticum ab aliquo gratis nõ esse manducandũ docet. apud quẽ in extrema posteriore ad Thessalonicẽses epistula sic est. Ipsi enim scitis quemadmodũ oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter vos, neq. gratis panẽ manducauimus ab aliquo, sed in labore, & fatigatione nocte, & die operãtes, ne quẽ vestrum grauaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos daremus formam vobis ad imitandũ nos. Nam & cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed otiose agentes. Vide Apostolũ plus ceteris in Euangelio laborantẽ, minus tamen ceteris, ac parcissime, vel etiã nihil cuiusquam attingentẽ, ac ne concupiscentem quidem. De se enim ipse in

Cap. 20. Actibus Apostolor. sic loquitur. Argentũ, & aurũ, aut vestem nullius concupiui, sicut ipsi scitis, quoniam ad ea, quae mihi opus erãt, & his qui mecum

sunt,

sunt, ministrauerunt manus istae. Atq. his quidem verbis atq. exeplis fruendae ecclesiasticae pecuniae modum, rationemq. praescripsit Apostolus, vt cõmodorũ quidẽ minimum, laboris autem in eo esset plurimũ. Quo fit illud etiam probabilius, quod in superiore commentariolo posui, qui haberet, quamtumuis Ecclesiae seruiens, non esse cur ab Ecclesia quidquam sumeret. Ergo & ij, qui pensionibus victitant, in Ecclesia Dei nullo modo otiosi esse debebunt. Non enim stantiũ est ille, aut otiosorũ panis, de quo in vniuersum dici id potest, nisi egenti, nisi operanti in ecclesia, nisi parce etiã sumenti, nemini esse manducandũ, siue beneficio, siue pensione, siue quocumq. alio erogationis genere panis ille continetur. Non committam, vt B. Gregorij locum silentio transeã, quo vir sanctissimus praeclare mihi haec cõplexus omnia videtur, queq. Amalarius Fortunatus Treuerẽsis Episcopus scriptis intexuit suis, Pensemus, inquit, cuius damnationis sit sine labore hic percipere mercede laboris: Ecce ex oblationibus fideliũ viuimus, sed nũquid pro animab. fidedelium laboramus. illa in nostrum stipẽdiũ sumimus, quae pro redimendis peccatis suis fideles obtulerunt, nec tamen contra peccata eadem vel orationis studio, vel praedicationis, vt dignum est, insudamus. nos fratres cantemus in nocturnali officio totidem psalmos, quot horae sunt in nocte aequinoctiali, & ex statu tẽporis discamus debitores nos esse pro peccatis eorum intercedere, quorũ oblationibus sustentamur. & ex senis antiphonis, quas vicissim chori per singulos versus repetunt, admonemur, vt nostra intentio tendat ad perfectionem bonorum operum, qui pro aliorũ peccatis de-

bitores sumus intercedere. si fecerimus non erit periculosa, & reprehensibilis suscepta oblatio fideliũ à nobis, dicente Euangelio, dignus est enim operarius cibo suo. Nam quod fidelium oblationibus sustentari clerum dicit, parsimoniam simul, & indigentiam significat. qui enim adfluit, non sustentari, sed stare, sed abundare, sed luxuriare etiam dicitur. Quod vero laboris, quod orationis, quod praedicationis studium commendat, quod debitores pro peccatis aliorum vt intercedant esse cõmemorat, operandum omnino in Ecclesia, laborandumq. etiam atq. etiã monet. Itaq. in Ecclesia Dei cum vacuum, atq. otiosum esse neminem, cum nõ nisi egentem, nisi modestum, ac temperantem de pane illo esse oporteat, quid ei, qui pensionibus vitam tolerat, faciundum sit, obscurum esse non potest. Illud vero inter eum, qui beneficio in Ecclesiastica sorte, & eum qui pensione vitam ducit, interesse putauerunt optimi, doctissimiq. viri, quod beneficia ipsa propria, ac perpetua, quae nisi cum vita non amittantur, esse censuerunt, pensiones vero, nonnisi temporarias, non cum vita, sed cum necessitate relinquendas. Nam si quis pauperem ventitare ad se cottidie alendi sui caussa iubeat, ille lautior factus, vel cum pauper esse desierit, ad eum, qui se alebat, vt pauperem, eadẽ de caussa venire vtiq. desinet. Etenim sublata caussa, etiam id quod caussam sequitur, necesse est esse sublatum. Hoc autem genus pensionis eiusmodi est, vt simile eius aliquid Apostolicis tẽporibus quaerenti collectae tantũ occurrant illae, de quibus iam dixi. propiora, sed vetera tamẽ inuestiganti praesto sint diaconiae, agapes videlicet, siue eleemosynarũ in egentes ipsos distributiones,

butiones, siue erogationes, quamquã hae quoq. ad illa possunt Apostolorum referri tempora. id quod paullo post etiã breuiter admonebimus. quod olim in clero, ac coenobijs ipsis propriũ quorundam munus fuisse legimus. qua de re exstat in Vaticana bibliotecha, nisi fallor, homilia B. Iohannis cognomento Chrysostomi. certe veteri meo in libro, in quo magni illius Barsanuphij responsa multa cõtinẽtur, sic legebam, ἀδελφός τις κρατῶν ἐν τῷ κοινοβίῳ διακονίαν, ἠρώτησε τὸν μέγαν βαρσανούφιον. Hoc est, frater quidam, qui diaconiae munere fungebatur in coenobio, magnum Barsanuphium rogauit, & quae sequũtur. Atq. alibi eodẽ in libro, Μοναχός τις θηβαῖος ἔσχε χάρισμα διακονίας παρὰ θεοῦ, ἵνα ἑκάστῳ τῶν προσερχομένων οἰκονομῇ πρὸς τὴν χρείαν. Hoc est monachus quidam Thebanus gratiam diaconiae a Deo acceperat, vt vnicuique pro indigentia dispensaret necessaria. Et saepe sic alibi eodem in libro. Hoc ipsum credo munus intellegens B. Gregorius in nono epist. ad Iohannem religiosum scribit haec, Licet eos, qui quia intẽtione sollicitudinis curam egenis ac debilibus inpendunt, sua apud omnes valeat tueri deuotio, melius tamẽ est, si per quietem suam de his muniti fuerint, quae gesserint, ne inde eis inquietudinis occasio, vnde magis laudandi sunt, oriatur. Quia igitur te Iohannem religioso intentionis tuae studio prouocati mensis pauperum, & exhibendae diaconiae eligimus praeponendum. Et quae reliqua sunt apud illum. Quem in vsum fere instituti etiam diaconi ab Apostolis Act. 6. leguntur, ac Romae postea etiam diaconi, & diaconiae, idest sacra loca, vbi egentium multitudini ministrarent necessaria. Hunc morem ceteros etiã

alibi

alibi episcopos tenuisse demonstrat idem B. Gregorius eodem in libro Epist. ad Paschasium Neapolitanum Episcopum. Similes horum tum in clero, ac monasterijs, tum apud Reges, ac principes viros aetas nostra multis in locis eleemosynarios vocat. Non sunt autem vllo vmquam tempore omittendae diaconiae, sed non in eosdem semper exhibendae, nisi quamdiu egent videlicet, aut eorum vtitur opera Ecclesia Dei. Ergo genus ipsum retinendum in perpetuum, non tamen idem semper homines hoc ipso beneficiëtiae genere, hoc est diaconiae, etiam sine profusae largitionis vitio, sublevandi. Quod ipsum cum fit, non cum diminutione beneficia conferuntur ecclesiastica, cum beneficia certis ecclesiasticis viris tantum, diaconiae certis, incertisue exhibeantur hominibus. Neque vero sum nescius verbum ipsum pensio legi apud Gregorium in eius epistulis, sed id ipsum saepe pro beati Petri pecunia, siue reditu ex ecclesiasticis patrimonijs, semel, quod quidem meminerim, dubium atq. anceps, vel ad id quo de nunc agitur, significandum, vel quod esse probabilius puto, pro eo, quem dixi, reditu annuaq. pecuniae, frumẽti, aliarumq. rerum perceptione. Sed nos eius epistulam ad Anthemium subdiaconum totam, in qua verbum illud anceps legitur, vt erat in perueteri libro de vita Gregorij ipsius, quam Iohannes diaconus Romanus diligentissime perscripsit, multas eius epistulas saepe contexens, describamus. Discedenti tibi mandauimus, & postmodum praeceptis discurrentibus iniunxisse memini, vt curam pauperũ gereres, & si quos illic egere cognosceres, scriptis recurrentibus indicares. Et vix de paucis

Tit. Vt Ecclesiastica benefic. sine dimin.

haec

haec facere curasti. Volo autem vt domnae Pateriae thiae meae mox praesentem iussionem susceperis, offeras ad calciarium puerorum solidos quadraginta, & tritici modios quadringentos. Domnae Palatinae relictae Vrbici solidos. XX. & tritici modios trecentos. Domnae Viuianae relictae Felicis solidos. XX. & tritici modios. CCC. qui omnes simul octoginta solidi in tuis rationibus inputentur. summam vero pensionis sub festinatione educito, & ad paschalem diem domino auxiliante occurrito. Certe quidem hac ipsa ex epistula, cetérisq. ad eundem Anthemium sequentibus plane perspicimus, quae pensionis, siue diaconiae ratio atq. vsus fuerit, eamq. nonnúquam annuam. addit enim B. Gregorius non semel in epistulis ad eũdem Anthemium verba illa, Annis singulis, & egestatem fratrum nostrorum sequi tantum solitam, atq. eodem hoc eleemosynarum genere, non virorum modo, sed viduarum etiam solitudini atq. inopiae consultum fuisse. Non committam, vt hoc loco videlicet supprimam, quae Cantuariensis Archiepiscopus apposite hãc in sententiam scribit ad Cistercienses, qui decimas, vt idem loquitur, auferebant clericorum. quae cum dominis siue clericis auferuntur, alijs tribuuntur, eaedem prorsus sunt cum temporum nostrorũ pensionib. id quod ille, cum Pont. maximi voluntate fit, esse temporarium, ac necessitatis tantum caussa dicit institutum, atq. ipsa cum necessitate desinere. Nomen ipsum Archiepiscopi non exprimitur, sed eius tantum nominis. A. princeps littera, qui tum scilicet notissimus fuisset, ponitur, id quod in aliorum nominibus saepe fit eodem in libro. Si quis vero obscura

Pro, Pateriae thiae meae, vitio vt mihi q. dẽ videtur, scriptũ legitur, patriarchiae meae. Quo verbo, thia plane graeco vt illa tunc aetas, sic vulgus etiam nũc vtitur Italicum.

ſcura in re coniecturae locus eſt, Anſelmum putat virum ſanctiſsimum, quod proxime ſuperiorib. illis temporib. nemo alius Cantuarienſis Archiepiſcopus fuerit, cuius ab. A. elemento nomen incipiat. Haec aũt apud Petrũ Bleſenſem omnib. doctrinae pietatisq. laudib. cumulatũ virũ epiſtula numẽratur LXXXII. In qua inter cetera ſic erat. Teſtimonio ſacrae paginae decimae tributa ſunt egẽtium animarum. Et quae eſt haec iniurioſa inmunitas, vt exempti ſitis a decimarum ſolutione, quibus obnoxiae terrae erãt, antequam veſtrae eſſent. & quae ſolutae ſunt hactenus eccleſijs non perſonarum obtentu, ſed territorij ratione. Si in veſtram poſſeſsionem terrae deuolutae ſunt, quare in hoc periclitatur alienum ius. nam ad vos terrae iuxta communem aequitatẽ cum ſuo onere tranſierunt. Vt quid in alienam iniuriam terras, & nutrimenta veſtra priuilegiari facitis, vt auferatis quod alienũ eſt. Numquid Abel de nutrimentis ſuis dominũ non reſpexit. Númquid iuſtiores eſtis primo omnium iuſto, & vt vos contra dei iuſtitiam erigatis. Per prophetam praecepit dominus decimas inferri in horreum ſuum. vos ab eius horreo iubetis auferri. Habet iuſtitia diuinae legis, vt in leuitarum ſortem cedant decimae. vnde & iuſtitiae Dei manifeſte reſiſtit, qui miniſtris eccleſiae nititur ius decimationis auferre. Sane & ex his, & cõſimilib. ſatis liquet, quod ſi virtus obedientiae eſſet in ſolutione decimarum, aut reddituum, aut in exhibitione iuris alieni, facile detrectarẽtis oboedientiae iugum. Milites Galliarum ſibi ius decimationis vſurpant, nec veſtris priuilegijs deferentes, eas a vobis potenter extorquent. aduerſus eos debere-

tis

tis insurgere, non aduersus clericos, aut ecclesias clericorum. Debetis recolere vos quandoq. fuisse clericos, atq. sacramenta salutis in eorum ecclesijs percepisse. Sed Christianae professionis vinculū, & deuotio filialis adfectus priuilegiales induit, & sub religionis praetextu transijt in cōtemptum. Non ponimus os nostrum in caelum, nec de facto summi Pontificis disputamus. Sed si dominus Papa indulgētia speciali quandoq. praeuilegiauit uos, dum ordo vester in paupertate gaudebat, dum in vsus egentium suae tenuitatis viscera liberaliter effundebat, potuit tolerari ad tempus, licet in communem redundaret iniuriam, quod caussa necessitatis fuerat introductum. nunc autem quando vestrae possessiones multiplicatae sunt, etiam in inmensum, priuilegia haec potius ambitionis, quam religionis instrumenta censentur. Et reliqua apud eundem. Quod si illi iustissima querella apud monachos ac religiosissimos homines vti licuit, quod rebus aucti, non necessarijs clericorum decimis fruerentur, quanto iustius alij sunt eodem condemnandi crimine. Veritatis huius reliquias in episcoporum exemplis hodieque licet agnoscere, quibus dignitatem & redditus ad eam tuendam necessarios obtinentibus, beneficia, & pensiones, si non isdem Pontificis Maximi priuilegio cauetur, retinere non licet. Cum sint igitur pensiones ipsae, ecclesiasticae, piaeque in pauperes eleemosynarū erogationes, quod pauperi debetur & erogatur, habenti merito negatur. Desine igitur quisquis es, pauperum bonis inhiare. si eges, nec vt non egeas vllis bonis artibus, honestisq. rationibus potes efficere, tu vero e sanctorum patrum praescripto

his

his ipſis, vt decet, bonis vtere. ſi non eges, miſerere animae tuae, quam egenam in gehennã agens praecipitem, miſer, & caecus is perditum. Vnde te omnium hominum ſalutis amantiſsimus Paulus Apoſtolus reuocans, qui volunt, inquit, diuites fieri, incidunt in temptationem, & in laqueum diaboli. Atq. eundem mox veras chriſtiani hominis explicantem, promentemq. diuitias, & ad earum te ſtudium cohortantem potius audi. Tu autem, inquit, o homo Dei, haec fuge. ſectare vero iuſtitiam, pietatem, fidem, caritatem, patientiam, manſuetudinem, & cetera apud eundẽ. Animaduertis, opinor, quae ſint Chriſtiani hominis opes, ſpirituales ſcilicet, quas eo veriores, ac magis proprias electi generis eſſe intellegimus, quo nos acrius aliarum reprehendenda cupiditate aduerſarius noſter diabolus incendere, atq. inlaqueare contendit. cui malo niſi mature fortiterq. reſiſtamus, ſerpit in dies latuis, ſaeuitq. in viſcera, vix vlla ratione ſiſti vt poſſit. Veriſsima eſt enim Iſidori abbatis illa ſentẽtia, δεινὸς καὶ πάντολμος τῆς φιλοχρηματίας ἔρως, κόρον οὐκ εἰδὼς ἐπὶ τὸ ἔσχατον τῶν κακῶν τὴν ἁλοῦσαν ἐλαύνει ψυχήν. Οὐκοῦν ἐν προοιμίοις μάλιστα αὐτὸν ἐλάσωμεν. Κρατήσας γὰρ ἀχείρωτος ἔσται. Vehemens eſt, inquit, & confidentiſsimã libido auaritiae. quae cum expleri nequeat, quorum animos ſemel occuparit, ad ſummam perniciẽ deducit. Ergo ſtatim hanc tamquam in prooemio pellamus. Namque vbi animis ipſis victrix inſederit, expugnari, euellique non poteſt. Nimirum hoc illud eſt, quod Apoſtolus laqueum dixit, quem in laqueũ ſe quis vbi induerit, ab eo explicare ſeſe, atq. expedire, vel, vt idẽ loquitur, reſipiſcere nõ facile poteſt. Quod ne accidat, & tua ope bone IESV, & noſtra vtinã fiat diligentia.

1. ad Tim. cap. 6.

FINIS.

